

**KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA MOLIYAVIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH VA
IQTISODIY JINOYATLARNI KAMAYTIRISH STRATEGIYALARI**

Marat Erkinovich Yunusov,

Adliya katta maslahatchisi, Toshkent, O'zbekiston.

Annotatsiya: Mazkur tezis kichik biznes subyektlarining barqaror rivojlanishi uchun hayotiy ahamiyatga ega bo'lgan moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash va iqtisodiy jinoyatlarni kamaytirishning samarali strategiyalarini tahlil qiladi. Ishda moliyaviy xavfsizlikka tahdid soluvchi asosiy omillar, jumladan, ichki va tashqi risklar, firibgarlik sxemalari va kiberhujumlar ko'rib chiqiladi. Mavjud muammolarni hal etish uchun kompleks yondashuv taklif etilib, unda ichki nazorat tizimlarini mustahkamlash, zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish, xodimlarning moliyaviy savodxonligini oshirish hamda davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish kabi strategik yo'nalishlar asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy xavfsizlik, iqtisodiy jinoyatlar, kichik biznes, ichki nazorat, risklarni boshqarish, raqamli transformatsiya, firibgarlikning oldini olish.

O'zbekiston iqtisodiyotining muhim drayverlaridan biri bo'lgan kichik biznes subyektlari yalpi ichki mahsulotni shakllantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadlarini oshirishda beqiyos o'rin tutadi. Biroq, ularning faoliyati doimiy ravishda turli xavf-xatarlar, ayniqsa, moliyaviy beqarorlik va iqtisodiy jinoyatlar bilan bog'liq tahdidlar ostida qolmoqda. Cheklangan resurslar, korporativ boshqaruv tajribasining yetishmasligi va zamonaviy moliyaviy instrumentlardan bexabarlik kichik biznesni firibgarlik, o'g'irlik, korrupsiya va boshqa g'ayriqonuniy harakatlar uchun oson nishonga aylantiradi. Moliyaviy xavfsizlik – bu nafaqat korxonaning pul mablag'lari va aktivlarini himoya qilish, balki uning uzoq muddatli faoliyat barqarorligini, raqobatbardoshligini va investitsion jozibadorligini ta'minlovchi fundamental shartdir. Shu bois, kichik biznesda moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash va iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashishning samarali strategiyalarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Ushbu tezisdan kichik biznes subyektlari duch keladigan asosiy moliyaviy tahdidlar tahlil qilinib, ularni bartaraf etishga qaratilgan amaliy va nazariy jihatdan asoslangan kompleks strategiyalar tizimi taklif etiladi. Maqsad – O'zbekiston sharoitida kichik biznesning moliyaviy immunitetini oshirish va sog'lom tadbirkorlik muhitini mustahkamlashga xizmat qiladigan ilmiy asoslangan yechimlarni taqdim etishdir.

Kichik biznes subyektlarida moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash va iqtisodiy jinoyatlarni minimallashtirish ko'p qirrali va uzluksiz jarayon bo'lib, u bir vaqtning o'zida bir nechta strategik yo'nalishlarda tizimli ishlarni olib borishni taqozo etadi. Eng avvalo, samarali ichki nazorat tizimining yo'lga qo'yilishi har qanday moliyaviy xavfsizlik strategiyasining poydevori hisoblanadi. Bu tizim o'z ichiga vakolatlarni aniq taqsimlash prinsipini oladi, ya'ni bir xodimning o'zi moliyaviy operatsiyaning barcha bosqichlarini – arizadan tortib to'lovni amalga oshirish va hisobotini yuritishgacha bo'lgan jarayonni nazorat qila olmasligi kerak. Masalan, hisobvaraqq-fakturalarni tasdiqlash, to'lovlarni amalga oshirish va bank hisoblarini yarashtirish funksiyalari turli xodimlarga yuklatilishi o'zaro tiyib turish va nazorat mexanizmini yaratadi, bu esa o'z navbatida, aktivlarni o'g'irlash yoki soxta hujjatlar orqali pul o'tkazish kabi firibgarlik holatlarining oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, barcha moliyaviy operatsiyalar, ayniqsa, naqd pul muomalasi bilan bog'liq jarayonlar qat'iy hujjatlashtirilishi va muntazam ravishda, kutilmagan audit tekshiruvlari orqali nazorat qilinishi lozim. Ikkinchi muhim strategik yo'nalish – bu zamonaviy raqamli texnologiyalardan unumli foydalanishdir. Bugungi kunda bulutli buxgalteriya dasturlari, ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlari va

avtomatlashtirilgan moliyaviy tahlil vositalari kichik biznes uchun ham arzon, ham qulay imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Ushbu texnologiyalar nafaqat hisob-kitob ishlarini soddalashtiradi va inson omili bilan bog'liq xatoliklarni kamaytiradi, balki real vaqt rejimida moliyaviy oqimlarni kuzatish, shubhali tranzaksiyalarni aniqlash va risklarni prognoz qilish imkonini beradi. Masalan, dasturiy ta'minot bir xil summaga yoki bir shubhali hisob raqamiga qayta-qayta to'lovlar amalga oshirilayotganini avtomatik tarzda aniqlab, rahbariyatni ogohlantirishi mumkin. O'zbekistonda raqamli transformatsiyani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat dasturlari doirasida tadbirkorlar uchun imtiyozli shartlarda litsenziyalangan dasturiy ta'minotlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish bu boradagi ishlarni yanada jadallashtirgan bo'lar edi. Uchinchi, ammo ahamiyati jihatidan qolishmaydigan strategiya – bu inson kapitaliga sarmoya kiritish, ya'ni xodimlarning moliyaviy savodxonligi va etikasini yuksaltirishdir. Aksariyat iqtisodiy jinoyatlar bevosita xodimlarning ishtirokida yoki ularning beparvoligi oqibatida sodir etiladi. Shu sababli, ishga qabul qilish jarayonida nomzodlarning oldingi ish faoliyati va ma'lumotlarini sinchkovlik bilan tekshirish (background check), moliyaviy mas'uliyatli lavozimdagi xodimlar uchun esa muntazam ravishda moliyaviy xavfsizlik, firibgarlikka qarshi kurash va korporativ etika bo'yicha treninglar o'tkazish zarur. Xodimlarga korxonaning moliyaviy siyosati, ichki tartib-qoidalari va har qanday shubhali faoliyat haqida xabar berish mexanizmlari (masalan, anonim "ishonch telefoni" yoki maxsus elektron pochta) tushuntirilishi kerak. Bu nafaqat profilaktik chora, balki korxonada shaffoflik va javobgarlik madaniyatini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Nihoyat, to'rtinchi strategiya davlat organlari bilan samarali hamkorlikni o'rnatish va qonunchilik talablariga qat'iy rioya etishdan iborat. O'zbekiston Respublikasining "Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni va Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti faoliyati kabi huquqiy va institutsional asoslar mavjud. Kichik biznes subyektlari ushbu qonunchilikdagi o'zgarishlardan xabardor bo'lishi, shubhali operatsiyalar bo'yicha o'z vaqtida vakolatli organlarga ma'lumot berishi va o'z faoliyatida "compliance control" (muvofiqlik nazorati) tizimini joriy etishi lozim. Bu, o'z navbatida, ularni nafaqat yirik jarimalar va boshqa huquqiy oqibatlardan himoyalaydi, balki ishonchli va mas'uliyatli biznes sifatida obro'sini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes subyektlarida moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash va iqtisodiy jinoyatlarning oldini olish bir martalik chora-tadbir emas, balki doimiy e'tiborni talab qiladigan kompleks va dinamik jarayondir. Samaraga erishish uchun tadbirkorlar faqat bitta yo'nalishga e'tibor qaratmasdan, to'rt asosiy strategiyani uyg'unlikda olib borishlari maqsadga muvofiqdir. Bular: vakolatlarni aniq taqsimlash va muntazam auditga asoslangan kuchli ichki nazorat tizimi; real vaqt rejimida monitoring va tahlil imkonini beruvchi zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish; xodimlarning moliyaviy savodxonligi, kasbiy etikasi va mas'uliyatini oshirish; hamda qonunchilik talablariga to'liq rioya qilish va davlat organlari bilan ochiq hamkorlik qilishdir. Ushbu strategiyalarning birgalikda qo'llanilishi kichik biznesning moliyaviy immunitetini keskin oshirib, ularni nafaqat ichki va tashqi tahdidlardan himoyalaydi, balki ularning barqaror o'sishi, investitsion jozibadorligi va mamlakat iqtisodiyotidagi o'rnini yanada mustahkamlash uchun mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bayboboeva, F. N. (2023). Tadbirkorlik subyektlari iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda moliya. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali*, 2. <http://iqtisodiyot.tsue.uz/journal/index.php/iit/article/download/239/274/271>

2. Ermatov, A., & Akbarov, B. (n.d.). *Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari*. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/29_Ermatov_Akbarov.pdf
3. O'zbekiston Respublikasi. (2019, 15-yanvar). *Iqtisodiy jinoyatlarga va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish mexanizmlari takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida, O'RQ-516*. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/docs/-4163506>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2023, 14-sentyabr). *Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida, PQ-306*. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/docs/-6609110>
5. Sattorov, A. (2025). Kichik biznes uchun moliyaviy resurslarni boshqarish tizimini ishlab chiqish. *Modern Science and Research*, 8(5). <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/87249>